

N.F.S. Grundtvig og kristendomskritikken

N.F.S. Grundtvig, litograferet af L.A. Kornerup i 1853, efter tegning af J.V. Gertner, Bakkehusmuseet

Nikolai Frederik Severin Grundtvig (1783-1872) var præst, salmedigter, teolog, politiker og pædagogisk tænkner. Hele livet igennem arbejdede han for at oplyse den almene befolkning om alt fra filosofi, historie, filologi og religion til kunst og digtning. Historien spillede en stor rolle i Grundtvigs forfatterskab, og han skrev både kirkehistorie, verdenshistorie og Danmarkshistorie. Derudover oversatte og gendigtede han Saxo Grammaticus' *Danmarkskrønike*, oldislandske eddadigte og det oldengelske heltekvad *Beowulf*. Hans tidlige værker er inspireret dels af [oplysningstiden](#) og dels af de tidlige [romantiske](#) strømninger. I 1830'erne var det særligt salmedigtningen, der optog Grundtvig, og han fik udgivet sit store *Sang-Værk til den Danske Kirke* (1836-1837). Det kristne livssyn har grundlæggende betydning for hans forfatterskab sammen med kernebegreber som danskhed, folkeånd, historie og sprog.

Grundtvig blev uddannet teolog fra Københavns Universitet i 1803. Efter studierne begyndte han at undervise og assistere som præst i Udby sogn, hvor hans far var præst. Først i 1822 fik han fast ansættelse som kapellan ved Vor Frelses kirke i København. I 1826 opsagde han sit faste embede i København, men fortsatte sine skrivelser, og i 1832 begyndte han at prædike i Christians kirke på Christianshavn. Fra 1839 fik han fast arbejde ved Vartov Hospitalskirke.

Først i løbet af 1840'erne oplevede Grundtvig den folkelige popularitet, som han kendes for i dag, og i samme periode foldede hans politiske karriere sig ud.

Grundtvig arbejdede lige til sin dødsdag, og han holdt sin sidste prædiken, dagen før han døde i 1872.

Grundtvigs "mageløse opdagelse"

Allerede tidligt var Grundtvig blevet overbevist om, at den danske kirke trængte til at reformeres.

I 1823 gennemlevede han en personlig krise, som førte ham til erkendelse af to ting: På kristendommens vegne blev han overbevist om, at samfundet var parat til fornyelse, og på det personlige plan oplevede han et digterisk gennembrud og skrev to banebrydende digte, *De levendes Land* (1824) og *Nytaars-Morgen* (1824).

Grundtvig kaldte selv sin erkendelse for en "mageløse opdagelse". Han fandt nemlig ud af, at det guddommelige ikke kun viser sig i det skrevne ord i Bibelen, men først og fremmest gør sig gældende, når præsten taler under prædiken, dåb og nadver og når menigheden fremsiger den kristne trosbekendelse. Trosbekendelsen er ifølge Grundtvig kirkens og gudstjenestens livsnerve.

I dag kan tro og kristendom diskuteres åbent og delvis også tolkes på forskellig måde. Sådan var situationen imidlertid ikke på Grundtvigs tid. I første del af 1800-tallet blev kristendommen i Danmark et varmt debateme. Indtil Grundtvig fremlagde sin nye opdagelse havde det været almindeligt at grundfæste den kristne tro på Bibelen alene. Når Grundtvig derfor påstod, at kristendommen ikke blot var at finde i skriften, men i selve kirkerummet, i menighedens fællesskab og i det fælles sprog, så berørte han et meget ømtåleligt emne. Kritik af religionen havde igennem århundreder været en af de værste forbrydelser i Danmark, og religiøse skrifter blev meget tidligt underkastet censur. Helt op i 1800-tallet virkede det sprængfarligt at give sig i kast med sådanne diskussioner.

Grundtvigs "mageløse opdagelse" virkede både mageløs og radikal, fordi den brød med en meget lang tradition i den danske kirkehistorie. Grundtvig forsøgte med sin nye anskuelse at frigøre almindelige menneskers tro fra teologernes og videnskabsmændenes autoritative tolkning. Indirekte lagde han dermed grunden for et folkeligt opgør med kirken som institution. Derfor fik hans opdagelse betydning for både det religiøse og det politiske miljø i Danmark.¹

Kirkestridigheder og censurdom

I 1825 valgte Grundtvig at stå offentligt frem og fortælle om sin "mageløse opdagelse". Dette skete i forbindelse med, at teologiprofessor Henrik Nicolai Clausen fik udgivet sit værk *Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus* (1825). I dette værk skriver Clausen, at Det nye Testamente er det eneste sandhedsvidne om den rette tro og kristne lære. Ifølge ham var fortolkningen af Det nye Testamente udelukkende en sag for kyndige teologer og ikke for enfoldige mennesker.

Grundtvig var lodret uenig med Clausen i synet på den kristne kirke og især på forholdet mellem det skrevne ord og menigheden. Ifølge Grundtvig skulle de "skriftkloge" ikke herske over menigheden, og på under en uge skrev han pamfletten *Kirkens Gienmæle mod Professor Teologiæ dr. H.N. Clausen*, som udkom 14 dage senere.²

I *Kirkens Gienmæle* skrev Grundtvig, at Clausen var en fjende af den kristne kirke og at Clausen foragtede Guds ord. Det var en skrap beskyldning i sig selv, men Grundtvig fortsatte sit personlige angreb mod Clausen. Han mente, at Clausen "misbruger det christelige Navn til, (...) at forvirre og forføre Menigheden, stræber at undergrave den Kirke, han udgiver sig for at ville tjene og befæste!"³

¹ Engberg, Poul: "Den grundtvigske reformation", i: *Folkets Genmæle. Grundtvigs skelsættende oprørsskrift*, Samleren, 1983, s.54

² Engberg, 1983, s. 55

³ Grundtvig, N.F.S.: *Kirkens Gienmæle*, (efter original af 1825), 1906, s.397-398

Ifølge Grundtvig kan troen hverken løsrives fra kirkens hus eller fra den religiøse praksis igennem historien. Han kritiserede Clausen for at være "Bogstav-Tro", dvs. for at favorisere det skrevne ord i Biblen, og han krævede, at teologerne skulle tolerere menighedens fortolkning af kristendommen.⁴

Kort sagt, Grundtvig ville have større rummelighed for fortolkning, religiøs tolerance og mulighed for at menige medlemmer af kirken kunne ytre sig frit.

Han mente på den baggrund, at Clausen burde fratræde sit embede som teologisk professor.

Udgivelsen af *Kirkens Gienmæle* vakte stor opsigt, især blandt teologiske studenter. Allerede i løbet af de første otte dage blev det første oplag udsolgt, og man begyndte at trykke først andet og siden tredje oplag. Clausen skrev i *Adresseavisen*, at han ikke ville tage skriftligt til genmæle mod Grundtvig. I stedet indledte Clausen en injuriersag.

Den 30. oktober 1826 faldt der dom i sagen mod Grundtvig i Hof- og Stadsretten i København. Grundtvig stod anklaget for at have fremsat "utilbørlige og fornærmelige Udtalelser" mod professoren, og han blev idømt en bøde på 100 rdl. Samtidig blev han idømt livsvarig censur i henhold til § 20 i

Trykkefrie lovlovgivningen af 1799. Censurdommen betød, at alle de skrifter, Grundtvig herefter ville udgive, skulle gennemlæses og godkendes af Københavns politimester, før trykning.

I 1827 måtte Grundtvig således trække et påtænkt skrift om religionsfrihed tilbage pga. politimyndighedernes forbud.⁵

Uoverensstemmelsen mellem Grundtvig og Clausen var kun en del af en række større kirkestridigheder i 1820'erne. Grundtvigs standpunkt var, at præster skulle holde sig til de forskrifter, der blev givet i trosbekendelsen, og at menigheden i kirken skulle samles om det levende Guds ord. Han skrev senere salmen *Kirken det er et gammelt Huus*, som beskriver hans opfattelse af kirkerummet, forholdet imellem kristendommen og dens historiske baggrund og det talte ord. Salmen udkom i *Sang-Værk til den Danske Kirke* i 1837.

Umiddelbart efter dommen over Grundtvig i 1826 nedlagde han sit embede som præst. Nedlæggelsen var dels en protest imod censurdommen og dels en protest mod, at myndighederne i 1826 forbød ham at fejre tusindåret for Ansgars ankomst til Danmark med afsyngelse af hans salmer *Den signede Dag med Fryd vi ser og Danske Høitids-Psalmer til Tusindaars-Festen*. Grundtvig trak sig herefter tilbage.

Sagen mod Grundtvig afspejler, hvor stor betydning diskussionen af religiøse spørgsmål havde i 1800-tallet og hvor "hedt" emnet blev opfattet af myndighederne, selvom det ikke havde en direkte politisk karakter.

I 1837 lempedes grænserne for ytrings- og trykkefrihed, og det var ikke længere muligt at idømme skribenter livsvarig censur.⁶ Samme år ophævedes Grundtvigs livsvarige censurdom, og i tilfredshed herover skrev Grundtvig sangen *Moders Navn er en himmelsk Lyd*, som en hyldest til det danske modernisme. Ophævelsen af dommen betød, at han fik mulighed for at forelæse på universitetet igen.⁷

---

⁴ Grundtvig, 1906, s. 399

⁵ Engberg, 1983, s.56-57

⁶ Jørgensen, Harald: *Trykkefrie lovlovgivningen i Danmark 1799-1848*, 1978, s.190

⁷ I 1838 holdt Grundtvig en populær forelæsningsrække på Borchs kollegium i København, som udkom under titlen *Mands Minde* i 1877. Forelæsningerne fandt sted i forbindelse med fejringen af halvtresåret for Stavnsbåndets Ophævelse.

Folkeoplysning og forfatningskamp i 1840'erne

Grundtvig foretog tre rejser til England i årene 1829-1831. I England oplevede han et moderne og industrialiseret samfund, og han stiftede bekendtskab med engelske frihedstanker, herunder frihed for censur og foreningsfrihed. Rejserne fik stor betydning for hans senere virke.

Hjemvendt igen begyndte han, at udvikle sin idé om folkeoplysning. Folkeoplysning var ifølge Grundtvig baseret på fri undervisning uden anvendelse af tvang eller terperi.⁸ Undervisningen skulle rodfæstes i folkets eget liv og hverdag, og derfor var det vigtigt at inddrage folkelige genrer som krøniker, folkeviser og folkesagn.

Grundtvigs pædagogiske undervisningsprincipper kom til at danne grundlaget for de første folkehøjskoler i Danmark i 1840'erne og 1850'erne.

Grundtvig var tilhænger af den danske enevælde, men det afholdt ham ikke fra at deltage i den nationalliberale bevægelse i Danmark. I 1844 holdt han en tale om danskheden ved de nationalliberales folkemøde på Skamlingsbanken, som vakte kongehusets forargelse.⁹ Forargelsen fik dog ikke direkte konsekvenser for Grundtvig, udover at hans forhold til dronning Caroline Amalie kølnedes i en periode. Som udgangspunkt forholdt han sig kritisk overfor forfatningskampen, men han endte med at blive valgt til Folketinget i 1848, hvor han sad indtil 1858. Under sin periode som politiker var han med til at indføre loven om sognebåndsløsning i 1855 og loven om valgmenigheder i 1868. Disse love åbnede mulighed for, at der kunne eksistere frie menigheder inden for folkekirkens rammer. Dermed blev Grundtvigs kamp for kirkefrihed en politisk realitet.¹⁰

---

⁸ Schjørring, Jens Holger: "Grundtvig – poet – præst – politiker", i: *Romantikens verden*, red. Ole Høiris og Th. Ledet, Aarhus Universitetsforlag, 2008, s. 352

⁹ Lundgreen-Nielsen, Flemming: "Forfatterportræt af N.F.S. Grundtvig", i: *Arkiv for Dansk Litteratur*, s.4-5

¹⁰ *DBL*, bind 5, 1980, s.326